

II. PRZYWILEJ KRÓLA ZYGMUNTA AUGUSTA, KTÓRYM WSZYSTKIE PRZYWILEJE, PRAWA I SWOBODY KORONNE POTWIERDZA I W EXEKUCYJĄ Z SWEMI PEWNEMI KONSTYTUCYJAMI WSTAWIA³

W Imię Boże, Amen. Ku wiecznej pamięci.

1^b. Ponieważ nie pewna jest a^c nie trwała pamięć ludzka, zwykli są ludzie pismem to opatrować, czego wieczną pamięć mieć chcą. A dla tego My Zygmunt Augustus^d, z łaski Bożej król Polski, Wielki Książę Litewski, a Ziem Krakowskiej, Sandomierskiej, Sieradzkiej, Łęczyckiej, Kujawskiej, Ruskiej, wszystkich Pruskich, Mazowieckiej, Żmudzkiej^e, Pomorskiej, Chełmińskiej, Elbińskiej^f etc. pan i dziedzic: oznajmujemy niniejszym listem wszystkim, którym to należy, tym którzy teraz są, i którzy na potomne czasy będą. Gdy przed dwiemadziestą lat, za żywota jeszcze świętej pamięci króla Zygmunta Ojca Naszego, za zgodnym Zwoleniem Rad naszych, tak duchownego jako i świeckiego stanu i wszego Rycerstwa Stanów koronnych, na Królestwo Polskie obrani i koronowani jesteśmy, gdzie wszystkie Rady koronne i stany insze, przysięgę powinnej wiary i poddaństwa i posłuszeństwa Nam uczynili, a wszakoż tak, iż Nam tego winni być nie mieli, dokądby było stawało^g w żywocie Króla Jego Miłości Ojca Naszego, przy którym wszystka władza i zwierzchność królewska trwać miała, jakoż do końca żywota jego trwała.

2. A iż lata Nasze na ten czas po temu nie były, abyśmy^h powinna przysięgę uczynić mogli, wedle starodawnegoⁱ zachowania przodków Naszych Królów Polskich: obowiązali się na to Król Jego Miłość Ociec Nasz, gdybyśmy do lat zupełnych przyszli, iżemy mieli przysięgę uczynić, a ^jnią się obowiązać^j, wszystki^k prawa, przywileje, wolności, listy i swobody, sprawiedliwe a słuszne, tej to Korony Naszej, duchowne i świeckie, którymkolwiek^l stanom i ludziom, żadnych nie wyjmując, od przodków naszych Królów i Książąt Polskich, a mianowicie^m od świętej pamięci Królów Kazimierza Wielkiego, Ludowika, Władysławaⁿ pradziada, Władysława starego stryja, Kazimierza dziada, Olbrachta i Aleksandra stryjów i Króla Jego Miłości Zygmunta Ojca Naszego dane, we wszem mocnie trzymać, chować i bronić; a to co-bykolwiek niesłusznie od tej Korony oddalono i odjęto było, wedle możliwości Naszej zdobyć i do jednoci koronnej przyłączyć, nie umniejszając niwczym granic Korony Polskiej, ale przyczyniając ile będziemy móc nawiecej^o. Jakożemy temu obowiązkowi dosyć uczynili, gdyśmy siódmego roku po koronacji naszej, zwykłym obyczajem w kościele przysięgę uczynili. Po której to przysiędze Naszej daliśmy listy na się wszystkim^p poddanym Naszym, iż gdzieby Pan Bóg z tego świata Króla Jego Miłości Ojca Naszego wziąć był raczył, nie pierwej poddani Nasi winni by Nam byli posłuszeństwo, ażebyśmy wszem wobec wszystkie listy i przywileje, tak pospolite koronne i państw jej należących, jako osobnych osób i miejsc wszelakich wolności, listy i swobody, od wyższej mianowanych przodków Naszych dane, i któreby jeszcze od Króla Jego Miłości Ojca Naszego dokądby żyw był, dane były, listy Naszemi utwierdzili i one tak, jako same w sobie są, w słuszną exekucyją wedle możliwości Naszej wstawili.

3. A gdyż więc już^q ktemu przyszło, iż Pan Bóg Króla Jego Miłość Ojca Naszego z tego świata wziąć raczył, a już za tym wolnym obraniem i koronowaniem Nas, sprawa i zwierzchność a władza koronna już^r na Nas przypadła, na przysięgę Naszą^s, którąśmy uczynili i na ten obowiązek listowny, któryśmy na się dali, złożyliśmy Sejm Koronny, jako dla innych potrzeb koronnych, tak przednie dla tego, abyśmy to skutkiem^t wypełnili poddanym Naszym^t, cośmy im byli słowem i listem Naszym obiecali. A tak z tych przyczyn uważywszy wszystkie rzeczy dobrze

^a Pozostawiony tu został tytuł z VL. W MK, t. 78 tytuł brzmi: Constitutiones (zapisany inną ręką niż tekst). W MK, t. 79: Literae confirmationis constitutiones. W B. Nar.: Constitutiones anni dom[in]i MDL-mi primae Serenissimi Sigismu[n]di Augusti Regis Poloniae (tytuł ten dopisany został ręcznie). ^bNumeracja, tu pozostawiona, występuje tylko w VL. ^c i VL. ^d August VL. ^e Zmockiey BNar. ^f Elbienskiey BNar. ^g zstawała B.Nar. ^h abyśmy My B.Nar. ⁱ starego dawnego B.Nar., MK, t. 79. ^j ią się obowiązać B.Nar., MK, t. 79. ^k wszystkie VL. ^l którymżekolwiek B.Nar. ^m mienowicie VL. ⁿ Tu i poniżej: Władysława VL. ^o najwięcej VL. ^p Wszystkim VL, MK, t. 79. ^q już więc VL. ^r Brak VL. ^s VL dodaje: pomniąc. ^t poddanym naszym wypełnili VL.

tym Sejmie będących, wszyscy^u prawa, statuta, daniny, wolności, swobody, wysady, zwyczaje i ^w-wszyscy insze^w listy i przywileje, którymkolwiek sposobem ^x-słów spisane^x, tak pospolite wszej Korony i państw jej należących, duchowne i świeckie, jako i z osobna wszem stanom, personam^y i mieyscom pospolicie i z osobna, żadnego nie wyjmując, od Królów i Królowych, Książąt, Panów i dziedziców Korony Polskiej i ziem jej, a mianowicie od Królów świętej pamięci Kazimierza Króla Wielkiego, Ludowika Loisa, Władysława^z pradziada, Władysława starego stryja, Kazimierza dziada, Olbrachta i Aleksandra stryjów i od Króla Jego Miłości Ojca Naszego, przodków naszych, sprawiedliwe a słuszne i sprawiedliwie a słusznie dane i wydane, które takiej mocy mieć chcemy, jakoby tu słowo od słowa pisane były, tak jako samy^{aa} w sobie brzmią, nic im nie umniejszając ani ujmując^{ab}, odnowić, potwierdzić, upewnić i umocnić umyśliśmy. Jakoż tym listem naszym odnawiamy, ^{ac}-umacniamy, potwierdzamy^{ac} i upewniamy i mocne, trwałe, niewątpliwe, nieporuszone a nieodmienne mieć chcemy na czasy wieczne. I obiecujemy słowem Naszym Królewskim, pod tą^{ad} przysięgą, którąśmy uczynili, obowiązujemy się, iż te wszystkie wyżej miano-wane prawa, statuta, swobody, wolności, daniny, przywileje i listy, przez przodki nasze sławnej pamięci, a mianowicie przez Króla Jego Miłość Ojca Naszego, słusznie i sprawiedliwie dane i wydane, mocnie a nieporuszenie dzierżeć i wedle nich poddane Nasze stanów wszystkich, tak wobec wszystkie, jako i z osobna każdego zachowywać będziemy i wszystkim dzierżeć i zachowywać rozkazujemy czasy wiecznemi; a to coby im było przeciwnego, ani sami czynić będziemy, ani innym czynić dopuścimy. A gdzieby się przytrafiło, iżby albo przez Nas, albo przez kogo inszego stało się co takowego tym to prawom, statutom, przywilejom, listom, swobodam [daninom] i wolnościom przeciwnego, albo iżbyśmy im derogować, abo abrogować sami przez się czym chcieli, tedy to wszystko żadnej mocy ani wagi mieć nie ma, ^{ae}-ale wszystko mocą tego Sejmu niczemne i skażone rozumiano być ma^{ae}; jakoż i My to psujemy i kaziemy, a niczemne^{af} być najdujemy tym listem Naszym czasy wiecznemi.

4. Ale iż od niemałego czasu w wielu rzeczach przeciw tym to prawom^{ag}, przywilejom i swobodom koronnym jest się wykroczyło i im się ubliżyło, a za prośbami Posłów od Rycerstwa i radami Rad Naszych Koronnych, zdało się Nam być potrzebne, abyśmy to wedle powinowactwa i opisania Naszego, tu na tym Sejmie naprawili i ku pierwszemu sposobu przywrócili i przywiedli, a w powinna exekucją wstawili.

5. A naprzód około koronacyjej Królów Polskich, takośmy^{ah} to opatrzyli i postanowili: iż nikt koronowany na Królestwo być nie ma, ażyby pierwszej od wszech Stanów dobrowolnie, wedle przywilejów Korony Polskiej od Królów danych, obran będzie^{ai}. Którego tak wolno obranego, żaden inny koronować nie ma, oprócz księdza Arcybiskupa Gnieźnieńskiego, wedle przywileju jego przez Kazimierza Trzeciego danego, roku MCCCCW z temi Biskupy, którzy ktemu należą, wedle starodawnego obyczaju.

6. Iż też prawem pospolitym, różnym urząd^{ak} różne sprawy są przypisane, cokolwiek ziemskim sprawom sądowym należy, które przy bytności Naszej sprawowane bywają, to w ziemskie księgi wpisowano być ma, a insze rzeczy i sprawy do Kancellaryi naszej, wedle starodawnego zwyczaju i statutu, roku ^{al} MDXXXVIII^{am}, wedle tegoż roku statutu^l, Referendarze Nasi ^{an}-zachować mają^{an}.

7. Ponieważ stan rycerski i duchowny i ich poddani, za nadaniem i uprzywilejowaniem przodków Naszych, tę swobodę ma, iż ceł żadnych ani myt wodnych, targowych, pomiernych, tak też i ludzie ich od tego, co się w domu^{ao} rodzi, płacić winni nie są, tedy My też chcąc na tym nowym wstępku panowania Naszego łaskę przeciwko poddanym Naszym stanu rycer-

^u wszystkie VL. ^{w-w} inne wszystkie VL. ^{x-x} słowem pisane VL. ^y personom VL, MK, t. 79. ^z W VL, tu i poniżej: Władysława. ^{aa} same VL. ^{ab} uwłaczając VL. ^{ac-ac} potwierdzamy, umacniamy MK, t. 79, VL. ^{ad} i pod B. Nar. ^{ae-ac} Brak w VL. ^{af} nikczemne VL. ^{ag} prawum B.Nar. ^{ah} takeśmy VL. ^{ai} był VL. ^{aj} 1451 VL. ^{ak} urządum B.Nar. ^{al} VL dodaje: Pańskiego. ^{am} 1538 VL. ^{an-an} zachować się mają B.Nar. ^{ao} a domu MK, t. 78, MK, t. 79; im doma B.Nar.

^l Por. Vol. Const. 1.1, vol. 2, s. 173.

skiego okazać, to czynimy, iż cła nowego granicznego płacić Nam winny nie będzie od tego czasu stan rycerski i duchowny, od wołów, któreby się w domach ich uchowały albo kupne, któreby zbożem^{ap} ich karmione były, na co sami albo sprawce ich, którzy takowe woły pożeną^{aq}, na komorach przysięgę powinni czynić będą, aby w tym oszukanie jakie nie było, tak jako się na wodnym ciele szlachta zachowywa, przez sprawcę albo przez sługi. Także też i o powołowczyźnie ma być rozumiano.

8. Chcąc się też porównać w tym przodkom Naszym, obiecujemy, iż monety bić, okrom Zwolenia sejmowego, wedle praw opisanych² ani też inną myńcą żadną z innych państw Naszych Korony cisnąć nie będziemy.

9. Win przesądzonych^{ar} żadnych na szlachcie dawać nie będziemy, wedle przywileju Pradziada Naszego Króla Jagiełły³.

10. Dostojeństw i urzędów żadnych przyczyniać ani umniejszać nie będziemy, wedle praw opisanych⁴.

11. Soli dostatkiem wszytki^{as} państwa swe opatrzać będziemy, wedle praw opisanych⁵.

12. A iż się zabiegały w Koronie wielkie mężobójstwa, tedy ponawiając statutu Króla Olbrachta stryja i Króla Jego Miłości Zygmunta ojca naszego ustawiamy, iż każdy mężobójca, za przekonaniem, rok i sześć niedziel na dnie w wieży siedzieć ma; a My siedzenia żadnemu odpuszczać nie mamy. A którymby starostowie sfolgowali, aby z nich wina wedle statutu Króla Jego Miłości Ojca Naszego roku MDXL^{at} brana była. Co nie jedno o tych, którzy już za panowania Naszego mężobójstwa popełnili, ale i o tych, którzy się tego za Ojca Naszego dopuścili, rozumieć się ma; jedno żeby prawem byli przekonani. A wszakoż preskryptia^{au} ma iść o głowę wedle statutu⁶.

13. Aby za szczęsnego panowania Naszego sprawy pospolite rządnie szły, Sejmy walne i powiatowe, wedle czasu i miejsca statutem opisanego składać będziemy⁷.

14. A iż wiele jest nadano za Króla Jego Miłości Ojca Naszego i za Nas tej już expektatyw, które są przeciw prawu pospolitemu, za prośbami Posłów koronnych i radą Rad Naszych wszytki expektatywy które są za Jego Królewskiej Miłości Ojca naszego i za Nas też którymkolwiek sposobem dane przeciw prawu pospolitemu, tak też i solida albo spoine dzierżenia, do tego i jura patronatus, które sobie księża na pewne osoby wyprawują, skaziliśmy i zepsowali, tak iż żadnej mocy mieć nie mają, a My ich też ani potomkowie Nasi dawać nikomu nie mają. Wszakoż dożywocia i konsensy wszytkie podle statutu w mocy zostawiamy, które prawu pospolitemu nie są przeciwne⁸.

15. Ponieważ na stanie rycerskim wiele należy Koronie, zda się Nam rzecz słuszna i przystojna, aby osobnemi przywilejami uprzywilejowan był. A gdyż to jest statuty przodków Naszych opatrzone⁹, aby ludzie narodu prostego, do głównych kościołów dawani nie byli, tylko ludzie narodu a krwie szlacheckiej polskiej, rozkażemy kapitułom, aby ich między się nad opisany poczet nie przyjmowali.

16. Iż^{aw} gdzie ludzi więcej, tam moc silniejsza, ponawiając stare statuta¹⁰, ustawiamy, aby z szoltystw i z wójtostw wojenna służba szła, tak z osiadłych, jako i z kupionych^{ax}. A wszakoż

^{ap} zbożem MK, t. 79, VL. ^{aq}pożanąM t. 79, VL. ^{ar} przesadzonych MK t. 78. ^{as} wszytkie VL. ^{at} 1540 VL.

^{au} preskrypcja VL. ^{aw} A iż VL. ^{ax} skupionych VL.

² Por. wyżej na tymże sejmie, Articuli, tekst i przypis 15.

³ Por. wyżej, Articuli, tekst i przypis 26.

⁴ Jest to odpowiedź na postulat wyrażony wyżej, Articuli, [23].

⁵ Jest to odpowiedź na postulat wyrażony, Articuli, [15].

⁶ Por. wyżej, Articuli, [18], tekst i przypisy 24 i 25, p. [48J, tekst i przypis 60.

⁷ Jest to odpowiedź na postulat wyrażony wyżej, Articuli, [22], bez podania podstawy prawnej.

⁸ Przepis ten odpowiada w części na postulat „O rozdawaniu urzędów i dostojeństw”, Articuli, [25].

⁹ Por. postulat „O beneficjach”, ibidem, [26], tekst i przypisy 31-34.

¹⁰ Por. postulat „O wójtostwa”, ibidem, [27].

na przyszłym Sejmie okazać to księża mają, jeśli sołtysi ich albo wójtowie od wojennej służby wolni są, wedle statutu MDXXXVIII^{ay}. A gdzieby tego nie uczynili, tedy wójtostwa i sołtystwa ich na wojnę już winni będą.

17. A iż też wojennej służby wojskiemi nie mało ginie, wszystkie te, i które są po roku MDXXXVIII^{az} uczynione psujemy, a staremi wedle statutu tegoż szafować będziemy, ale i te, które zamków nie mają, ty też psujemy, jedno ty zostawiamy, które zamki mają¹¹.

18. Niedojrzeniem pisarskim wiele się omieszkania dziewa, a tak ponawiając starych statutów ustawiamy, aby sami pisarze u sądów siadali i^{ba} odprawowali ludzie, nie przez podstawki. A gdzieby w tym niedbali byli, tedy wojewodowie nową elekcyją winni szlachcie złożyć będą, ku obraniu nowego pisarza, wyjąwszy iżby Rzeczpospolitą^{bb} zabawion był, albo chorobą.

19. Wieca iż znamy być potrzebne¹², chcemy aby na każdy rok dzierżane były na zwykłych miejscach, a nie były przez wojewody na inne czasy przekładane. A gdzieby ich nie dzierżeli, aby na winach statutem opisanych karani byli. A kto na wieca od sądów appelluje, aby winien był tamże o główną rzecz się rozprzeć, a to się rozumieć też ma i o appellacjach na Sejm^{bc}. A iżby szlachta uciążona przez^{bd} sądy nie była, nie chcemy aby sędzia koców więcej miał brać, jedno jeden od jednej kauzy. A będzie powinien sędzia sentencyją swą person alit er expurgować na wiecach, a z wieców appellacja na Sejm być ma.

20. Ślubem żaden szlachcic osiadły wiązań nie ma być od Nas ani od żadnych urzędników Naszych¹³, jedno wedle opisania statutu roku MDXL^{be}, a sądzon też nikt być nie ma, jedno prawem przekonany, wedle statutów i przywilejów.

21. W statucie toruńskim roku MDXXXVIII^{bf} jest dostatecznie opisano, jako się mają zachować mieszczanie około imowania szlachty, który we wszem dzierżan być ma¹⁴.

22. Glejty żadne^{bg}, któreby przeciwne prawu i statutowi były, dawane być nie mają, a ktoby je otrzymał, ty^{bh} są nikczemne¹⁵.

23. Wici jedne za dwoje bez uchwały sejmowej nie mają być wysyłane, jedno jedne po drugich, wedle statutu¹⁶. A około wyzwolenia od wojny, wedle starodawnego zwyczaju i prawa pospolitego zachowamy się.

24. Konie przez kupce abo przez Żydy wywodzone, ani skóry przez garbarze i furmany wywożone z Korony być nie mają, a ci którzyby je chcieli wywozić, hamowani przez starosty być mają, którzy tego pilnie przestrzegać będą, wedle uchwały statutów dawnych¹⁷.

25. Rzeki wszytki^{bi}, jako jest w statuciech opisano ku spuszczeniu zbóż i wszelakich robot i towarów, wolne być mają¹⁸.

26. O składach, któremi się mieni stan rycerski być obciążony, mieszczanie mają kłaść przywileje swe i listy na Sejmie przyszłym, a tam co będziemy nasprawiedliwszego^{bj} rozumieli, to

^{ay} *Zamiast tej daty w VL: roku Pańskiego 1538.* ^{az} 1538 VL. ^{ba} a VL. ^{bb} Rzplą VL. ^{bc} *Tu i poniżej: syem MK, t. 78, 79.* ^{bd} przed VL. ^{be} 1540 VL. ^{bf} 1538 VL. ^{bg} żądny B.Nar. ^{bh} te MK, t. 79, B.Nar. ^{bi} wszystkie VL. ^{bj} najsprawiedliwszego VL.

¹¹ *W niewielkim stopniu stanowi to nawiązanie do postulatu „O wojskie”, ibidem, p. [28].*

¹² *Jest to odpowiedź na postulaty „O rocech wielkich” oraz „O koczach brania”, ibidem, p. [29] i [30].*

¹³ *Jest to odpowiedź na postulat „O ślubach rycerskich”, ibidem, p. [32].*

¹⁴ *Por. postulat „Aby szlachty mieszczanie nie sądzili”, ibidem, p. [33].*

¹⁵ *Jest to odpowiedź na postulat „O glejcie”, ibidem, p. [38].*

¹⁶ *Por. postulaty „O wiciach wojennych” oraz „Listy wolne od wojny nie mają być dane”, ibidem, p. [41] i [42].*

¹⁷ *Por. postulaty „O garbarzach” oraz „Aby konie ani stada nie były wywodzone”, ibidem, p. [36] i [40].*

¹⁸ *Jest to odpowiedź na postulat „O spuszczeniu wolnych rzekami”, ibidem, p. [46].*

¹⁹ *Por. postulat „O składach miejskich”, ibidem, p. [44].*

27. Mieszczanie którzy ziemskie imiona mają, gdy ^{bk}-będą o nie^{-bk} pozywani od kogo, zachowamy się wedle prawa²⁰.

28. Drudzy szlachectwem się bronić nie mogą, którzy list na szlachectwo otrzymawszy, biorą na się sprawy stanu rycerskiemu nieprzystojne, które są statutami opisane; żaden się takowym listem u prawa szczyścić nie będzie mógł.

29. Około inhibicyi, ponieważ że są statuta dawne, wedle tych zachowywać się ma Kancelaryja Nasza i sąd albo urząd. A któryby się sąd albo urząd inaczej zachował, tedy winą w statucie opisaną karą być ma²¹.

30. Iżeśmy winni pokój poddanym Naszym obmyślać, naznaczyliśmy Kommissarzy ku rozgraniczeniu państw koronnych od sąsiednich państw: Węgierskich, Margrabskich, Śląskich, Pomorskich, Litewskich i Pruskich, i nagrodzeniu szkód i krzywd zobopolnych. Czemu, aby się dosyć stać co narychlej mogło, przyczyniać się o to będziemy. A Kommissarze Nasi starać się o ^{bl}-to też będą^{-bl}, aby za te szkody, które przez spoinę Kommissarzy Króla Jego Miłości Rzymskiego i Nasze, na Słężakach są skazane, ludziom Naszym dosyć się stało.

31. Skrutynia statutom Króla Olbrachtowym, osobie tylko Królewskiej są zwierzone, około których tak się zachowywać będziemy, jako statut opisuje²², a skrutatorowie przysięgli być mają. Pod którą przysięgą wywiadować się mają pilnie od ludzi pod przysięgą obowiązanych prawdziwej rzeczy.

32. Pozwy potwarne barzo się zabieżały, przeciwko którym acz są statuta, a wszakoż była w tym wątpliwość, gdzieby takowe pozwy uznawany^{bm} być miały. Którą wątpliwość My chcąc odjąć, tak znajdujemy: iż o takowe pozwy nie indziej uznawano być ma, jedno u onego sądu albo urzędu, u którego produkowani^{bn} będą, a wszakoż jedno wtenczas, gdy strona o to czynić będzie chciała, a appellacyja albo ruszenie do Nas iść ma.

33. Aczkolwiek statuty koronnymi zakazana jest sól zamorska²³, a wszakoż folgując w tym poddanym Naszym dozwalamy im, aby na skutki, które z Gdańska idą, ku żywności czeladzi, która jest przy nich, beczka soli brana była na skutę.

34. Aby szlachta tym snadniejsze obeście mieć mogła, pozwalamy im tego, aby im wolno było w mieściech place, domy, szpichlerze kupować, a to aby im broniono nie było, jedno tak, aby jursdykcyje miejskiej się nie zbraniali, a wszystkie^{bo} powinności i obowiązki miejskie z onych placów i domów podejmowali.

35. Chcąc ustrzedz, aby szlachta uciążona nie była, ponawiamy statut, aby urząd grodzki nic nie brał od wwięzowania.

36. Kancellaryja też, ziemscy pisarze i grodzcy, około brania wszelkich listów i pisania, mają się zachować wedle statutu Jego Miłości Ojca Naszego, także od membran, pozwów i wzdawania.

37. Iż każdy urząd ma swe sprawy, nie mają dalej dzierżeć sędziowie ziemscy i pisarzowie, grodzkich sądów albo pisarstw, wspolek z ziemskimi. A duchowna osoba pisarzem ziemskim być nie może. A sędzia grodzki i podstarości osiedli być mają.

38. Przestrzegając trudności ludzkiej, zakazujemy, aby żaden pisarz i podpisek, u tego sądu, u którego siedzi na urzędzie, kaus żadnych nie sprawował.

39. Zabiegając trudnościami^{bp} ludzkim, któreby rość mogły, ustanawiamy, iż żaden urząd nie ma do nikogo jeździć dla przyjmowania zapisów albo zeznawania jakiego, ani przyjmować żadnego zeznania od żadnego stanu człowieka, jedno przy akciech, gdy będzie personaliter

^{bk -bk} o nie będą *VL*. ^{bk-bl} też o to *MK*, t. 79, *B.Nar.*, *VL*. ^{bm} uznawane *VL*. ^{bn} produkowane *VL*. ^{bo} wszystkie *VL*. ^{bp} trudnościom *MK*, t. 79, *VL*.

²⁰ *Jest to odpowiedź na postulat* „Ludzie prostego rządu nie mają dzierżeć imienia ziemskiego” oraz „O miasta które mają ziemskie imiona”, *ibidem*, p. [47] i [52].

²¹ *Jest to odpowiedź na postulat* „O inhibicyje”, *ibidem*, p. [53].

²² *Odwolanie niejasne. Być może idzie o wymiar sprawiedliwości wykonywany osobiście przez króla po przybyciu do danej ziemi. Por. Pol. Const., t. I, vol. I, sejm piotrkowski 1496 r., nr 14.*

²³ *Por.: Constitutio de sale ultramarino, sejmu 1509 r., Vol. Const. I.I, vol. I, s. 213.*

constitutus ad acta, sanus mente. A co się tknie Osoby Naszej, to tak zostać ma, jako się do tego czasu zachowywało: iż przy Osobie Naszej syłać^{bq} Nam wolno do każdego tego potrzebującego, chorobą złożonego.

40. Iż w niemieckich sądziech wiele spraw szlachta miewa: gdy się takowe sprawy przytoczą, tedy je z Radami, którzy przy Nas będą, odprawować i sądzić będziemy, a Kancellaryja z Referendarzami przesłuchawać ich będzie i przy stronach referować.

41. Acz to już jest prawem pospolitym opisano, a wszakoż i teraz ustawiamy: iż żaden nie ma wyzywać do żadnego sądu o rzecz, ktoraby onemu sądowi nie należała, pod winą w statucie opisaną.

42. Aby we wszem wolność szlachecka się zachowała, wolne obieranie sędziego, podsędka i pisarza ma być. A My żadnemu innemu takowego urzędu nie damy, jedno jednemu z tych czterech^{br}, którzy obrani od wszystkich wobec będą, a Nam otworzystym listem będą opowiedzeni.

43. Iż stan rycerski przodek ma w Koronie tej: nie ma być żaden w Radzie Naszej, jedno z rycerskiego narodu, tak duchowny, jako i świecki.

44. Aby też co raz przez Kommissarzy Nasze, które ku rozgraniczeniu imion Naszych Królewskich a ziemiańskich dajemy, wznowiano więcej nie było^{bs}, ustawiamy: aby po rozgraniczeniu imion Naszych Królewskich a ziemiańskich^{bs}, krzywdy starostowie Nasi abo urzędnicy w grunciech ziemiańskich^{bs} nie czynili. A poddani Nasi takowych gruntów odgraniczonych, ani barciami, ani żadnym sposobem używać mają.

45. ^{bt}Ponieważemy jest^{bt} Królem Polskim: zamków ani dzierżaw żadnych zwierzać się nie chcemy, jedno Polakom szlacheckiego narodu osiadłym, a to wedle przywileju Ludwikowego²⁴.

46. Iż niemałe uciążenie ubodzy ludzie mają, którzy z zbożem do targu jeżdżą, przez różne miary: a tak ustawiamy, aby w ratuszach korce były sprawiedliwej miary, które darmo mają być dawane ludziom ku mierze. Które równo bez żadnego wierzchu mierzyć mają, to jest pod strych; a ten kto sprzedaje, ten mierzyć ma, a nie ten co kupuje. A inszemi korcy aby mierzono nie było.

47. Cechy iż dawno od przodków Naszych są podniesione²⁵, i My je teraz według pierwszych statutów podnosimy i w niwecz obracamy; oprócz rządów i obchodów kościelnych.

48. Czyniąc dosyć żądności Rycerstwa Małej Polski, ^{bu}statut MDXLIII **anni**^{bu} w mocy zostawujemy do drugiego Sejmu, póki czego lepszego około prawa pospolitego nie postanowimy.

49. Aby nadania klasztorne zachowane łatwiej być mogły^{bw} i ponawiając statut MDXXXVIII^{bx} ustawiamy: aby żaden Opatem nie był obran, jedno^{by} polskiego szlacheckiego, z ojca i z matki narodu, a godny człowiek. A gdzieby w tym klasztorze, w którym opactwo wakować będzie, nie był professowany nalezion godny szlachcic, tamże obecnie^{bz} zdawna mieszkający, aby z onejże diecezyjej, w której jest klasztor, szlachcic godny stanu duchownego był obieran i^{ca} postulowan na opactwo. A będąc tak obran, bez professyjej, ma być przez Nas **Loci Ordinario** prezentowan. A za tym prezentowaniem^{cb} instituowan abo potwierdzon na opactwo, a ma być professowan.

50. A ponieważ nie jest takowy poczet zakonników w klasztorzech jako bywał przedtym, winni będą Opaci pewny poczet szlacheckich dzieci w klasztorzech chować, a one tamże ludziom godnym nauk wyzwolonych uczyć dać, wedle tego, jako każdemu Opatowi księży Biskupi onych miejsc naznaczą i omianują.

^{bq} sylacz MK, t. 78.^{br} czterech VL. ^{bs} W B.Nar. wyrazy słabo czytelne z powodu zaklejenia tekstu.

^{bt-bt} ponieważ jesteśmy VL. ^{bu-bu} statut roku 1543 VL. ^{bw} Brak w VL. ^{bx} 1538 VL. ^{by} jeno VL.

^{bz} tambećnie B.Nar. ^{ca} Brak w VL. ^{cb} przezeń MK, t. 79, B.Nar., VL.

²⁴ Mowa tu o przywileju koszyckim 1374 r.; Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski, t. III, nr 1709.

²⁵ Vol. Const., t. I, vol. I, s. 77-78: przepis sejmu piotrkowskiego 1496 r., ponawiający zasadę zawartą w Statucie warskim 1423 r.

51. Około monety wynoszenia z Korony, wywiadować się wojewodowie i starostowie mają z tymi, którzy są wysadzeni na myńce^{cc} i strzec tego mają, aby wynoszona nie była.

52. Które to wszytki omianowane rzeczy, któremi się prawa pospolite i przywileje a swobody koronne naprawiły, w powinną exekucją wstawiamy i listem Naszym utwierdzamy i umacniamy. Chcąc i rozkazując: aby od wszech mocnie a nieporuszenie trzymane były; jakoż i My trzymać je chcemy, i wedle nich poddane Nasze zachowywać. A nadto jeszcze, cobykolwiek Nam było pokazano być wedle praw pospolitych, statutów, listów i przywilejów; to wszystko dzierżeć i wedle tego poddane Nasze zachowywać chcemy i powinni będziemy, jakoż i jesteśmy. I temu wszemu skuteczną exekucją uczynić słowem Naszym Królewskim obiecujemy, i tym listem się obowiązujemy. A jeślibyśmy sami przeciwko temu co uczynili, tedy nie inaczej rozumiano być ma, jedno^{cd} iżeśmy w tym przeciwko przysiędze Naszej wykroczyli. A ku większej^{ce} pewności i świadectwu, niniejszy list napisacieśmy rozkazali i Naszę pieczęcią zapieczętować. Który jest dan i pisan na Sejmie walnym koronnym w Piotrkowie, w sobotę, dnia święta świętej Anny [26 VII] Roku Pańskiego ^{cf}tysięcznego pięćsetnego i pięćdziesiątego^{cf}, a Królestwa Naszego dwudziestego i pierwszego^{eg}. Przy czym były Rady Nasze Koronne duchowne i świeckie.
^{ch}Na rozkazanie własne Jego Królewskiej Miłości^{ch}.

III. LITERAE UNIVERSALES CONTRIBUTIONUM^a

Sigismundus Augustus Dei gratia etc. Universis et singulis ecclesiasticis et saecularibus Regni Nostri senatoribus et consiliariis necnon capitaneis eorumque loca tenentibus, ac coeteris subditis nostris quibuscumque^c ckitatum et oppidorum honoribus et officiis insignitis, ad quorum noticiam hae^d Nostrae pervenerint literae, et praesertim in palatinatu^e et districtibus eius consistentibus. Syncere et fidelibus dilectis gratiam Nostram Regiam, Reverendissimi et reverendi in Christo patres, magnifici, generosi nobiles, famati et providi, syncere Nobis et fideles dilecti. Cum in hoc Conventu Regni factum esset a Nobis diligenter ut certa aliqua ratio miretur conficiendae pecuniae qua miles in finibus Regni alias^f reprimendas repentinas hostium incursiones posset neque tamen aliquid ea de re constitui potuisset^g, visum est Nobis ex senatorum Nostrorum consilio et consensu, ut in civitatibus, oppidis ac^h villis Nostris regiis necnon consiliariorum Nostrorum tam spiritualium quam saecularium ac omnium spiritualium Regni Nostri tributum ducillare quod vulgo czopowe ac civile quod szoszⁱ dicitur institueremus quemadmodum instituimus praesentibus literis. Cuius quidem tributi ducillaris exactio incipiet a proximo quartali Sanctae Crucis et per totum annum usque ad aliud quartale Sanctae Crucis in annu MDLI^o continuabitur. Exigetur autem et exigi ec soki debet eadem ipsa contributio ducillorum secundum antiquam consuetudinem modo videlicet infrascripto, ut quilibet ceruisiam coquens venalem, ex quibuscumque braseis fuerit eadem ipsa ceruisia cocta hoc est sive ipsa brasea fuerint ckium et dominorum sive ex molendinis provenientia et emensurata sive domi facta, a quolibet vase singulatim vel coctura ceruisie iuxta locorum consuetudinem antehac observatam exactionem ipsam ducillorum in manus infrascripti exactoris fideliter sokat. Ita ut a maiori coctura alias waru plures grossi sokantur et a minori pauciores, iuxta yasorum numerum et quantitatem et exactoris constitutionem, quam ubi opus est et quotiens expediens erit, Nostra auctoritate faciet et constituet. Notariosque et custodes tam in ckitatibus et oppidis quam etiam in yillis iuxta arbitrium suum exactor^k etiam ipse deputabit et iuramento corporali ad fidelitatem illos astringet. Ternarii vero vetusto morę circa quemlibet grossum solvendi pro

^{cc} mynice VL. ^{cd} jeno VL. ^{ce} większej VL. ^{cf-cf} 1550 VL. ^{eg} pierwszego VL. ^{ch-ch} Brak w VL.

^a Jest to tekst oparty na MK, t. 78, z uwzględnieniem odmianek zawartych w MK, t. 79. Tamże tytuł brzmi: Universales literae contributionum. ^b W MK, t. 79 brak: Dei gratia. ^c quibuscunque MK, t. 79. ^d hcae MK, t. 78; cae MK, t. 79. ^e W obu tekstach pozostawiono dalej wolne miejsce. ^f Odczyt niepewny. ^g constituisset MK, t. 79 ^h et MK, t. 79. ⁱ schoB MK, t. 79. ^j MK, t. 79 dodaje: Domini. ^k Słowo w rkps MK, t. 79 powtórzone.